

М. Ю. Трофименко,
аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто структуру галузей соціальної сфери та джерела їх фінансування. Проаналізовано нормативи та обсяги реального фінансування соціальної інфраструктури державою. Розглянуто можливості її фінансування за рахунок позабюджетних джерел та визначено перспективи їх ефективного залучення для покращення фінансування та розвитку усіх галузей соціальної сфери.

The article considers the structure of industries in the social infrastructure and the sources of the ir funding. There are analyzed standards and real government funding for social infrastructure. There are also discussed the possibilities of it's financing from non-bud getarysources and perspectives of the ir effective in volve menttoimprove the financing and development of allsocial sectors.

Ключові слова: фінансова інфраструктура, галузі соціальної сфери, фінансові ресурси, державне регулювання, платні послуги.

ВСТУП

Однією з найважливіших сфер життя будь-якого суспільства є соціальна сфера. Вона забезпечує реалізацію соціальних інтересів всіх верств населення, покращення умов праці, побуту, здоров'я, відпочинку, а також налагодження відносини суспільства та кожної особи. Соціальна сфера все більше впливає на ефективність суспільного виробництва через населення, яке є головною продуктивною силою держави. Її вплив на підвищення продуктивності праці працівників проявляється в різних аспектах: розвиваються здібності людини до праці через піднесення освітнього, культурного та технічного рівня працівника, скорочуються витрати часу внаслідок зниження захворюваності населення та створення сприятливих соціально-побутових та житлових умов. Саме тому, необхідною умовою соціально-економічного розвитку та економічного зростання держави постає проведення ефективної соціальної політики. Суть соціальної політики для України полягає в побудові соціально спрямованої економіки, яка дасть людині все необхідне для нормального життя за європейськими стандартами та розбудови вільної демократичної держави.

Історично соціальне забезпечення в Україні формувалося досить складно, базуючись на засадах повної зайнятості, доступності служби охорони здоров'я, послуг у сфері освіти і культури, які надавалися безкоштовно або за номінальними цінами, а також розвиненої соціальної інфраструктури підприємств. Сьогодні діяльність держави з приводу фінансування соціальної інфраструктури має надзвичайно важливе значення для життя суспільства. Це зумовлено як різким падінням доходів переважної більшості населення під час кризових явищ в економіці, так і традиційною орієнтацією громадян на одержання соціальних послуг саме від держави.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Особливості фінансування соціальної інфраструктури досліджувались низкою зарубіжних та вітчизняних вчених: У. Беверідж, А. Ерхард, А. Мюллер-Армак, В. Андрущенко, О. Василик, В. Опарін, І. Чугунов, А. Гончарук, В. Меленюк та А. Сіленко та інші. Однак, вирішення проблем організації фінансування соціальної інфраструктури та оптимізації залучення фінансових ресурсів з різних джерел не втрачає своєї актуаль-

ності та залишається провідною темою багатьох економічних досліджень.

На сучасному етапі вкрай важливо визначити реальні обсяги державного фінансування кожної галузі соціальної інфраструктури та забезпечити ефективне вливання фінансових ресурсів із додаткових джерел.

РЕЗУЛЬТАТИ

Згідно з положеннями соціальної політики, громадянам країни мають бути надані рівні стартові можливості, оскільки тільки соціальна справедливість сприяє солідарності громадян у суспільстві, створює передумови до соціального консенсусу, взаємодії та гармонії у повсякденному житті. Для реалізації соціальної політики в державі призначена соціальна інфраструктура як особлива ланка національного господарського комплексу держави. Вона фінансується за рахунок держави та забезпечує задоволення суспільних потреб.

У соціальній інфраструктурі, як і в матеріальному виробництві, мають місце економічні відносини, які за своєю економічною суттю є відносинами споживчого, нематеріального виробництва. Вони виявляють себе, як економічні відносини доведення матеріальних благ до споживання, а також у ролі економічних відносин по створенню послуг в соціальній інфраструктурі.

До соціальної сфери належать такі галузі соціальної інфраструктури та види діяльності:

- освіта;
- охорона здоров'я;
- культура і мистецтво;
- фізкультура та спорт;
- соціальний захист та соціальне забезпечення.

У даних галузях соціальної інфраструктури використовуються значні фонди фінансових ресурсів. Світова фінансова наука і практика визначають наступні джерела фінансування соціальної сфери:

1. плата за надані послуги;
2. бюджетні асигнування;
3. страхування;
4. кредит;
5. фінансові ресурси підприємств;
6. кошти спонсорів, меценатів, благодійних організацій та фондів.

В Україні використовуються практично всі джерела, але головна роль досі залишається за бюджетом держави. У зв'язку з цим, вплив негативних макроекономі-

чних факторів значною мірою позначається на стані фінансування соціальної інфраструктури.

Невисокий рівень фінансування соціальної сфери та неефективне управління соціальними процесами в суспільстві пов'язані з такими макроекономічними факторами [1]:

— відсутність удосконаленої законодавчої бази;

— затягування процесу розробки соціальних стандартів;

— залежність бюджетних ресурсів від світових економічних параметрів;

— другорядне ставлення держави до розвитку соціальної сфери.

Фінансові ресурси держави, що спрямовані на фінансування соціальної інфраструктури, становлять більше 30% валового внутрішнього продукту. Крім того, до складу соціальної сфери входять установи та організації, що традиційно надають платні послуги, тобто покривають свої витрати за рахунок накопичень населення. Це підприємства житлово-комунального господарства, побутового обслуговування, громадського харчування. Також існує мережа установ, що надають платні послуги у сфері освіти (приватні школи, дитячі садки, гімназії, ліцеї, комерційне навчання у вищих навчальних закладах) та медицини (поряд з державними лікарнями та клініками існують приватні). Таким чином, окремі галузі соціальної сфери щороку отримують у своє розпорядження кошти за надані послуги та виконані роботи.

Державне фінансування соціальної сфери передбачає визначення та забезпечення мінімальних соціальних стандартів та гарантій: мінімальний розмір заробітної плати, мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. На їх основі здійснюється розрахунок видатків на соціальні цілі, формування бюджетів усіх рівнів та розробка загальнодержавних і місцевих програм економічного й соціального розвитку.

Однією з найважливіших умов підвищення науково-обґрунтування планування витрат, що спрямовуються з бюджету на соціальний розвиток, є застосування довгострокових економічних нормативів та фінансових норм. Економічні нормативи, що регулюють фінансові відносини в соціальній сфері, мають відображати можливість держави щодо задоволення потреб регіону чи установи у фінансових ресурсах для реалізації завдань поточних та перспективних планів соціального розвитку. Однак, державне фінансування соціальної сфери в останні роки залишається у межах екстенсивного розширення через невідповідність темпів зростання соціальних стандартів та ВВП.

З таблиці 1 видно, що темпи зростання видатків бюджету на забезпечення соціальної інфраструктури з 2008 року перевищують темпи зростання самого валового внутрішнього продукту.

Реалізація соціальної політики та розбудова соціальної сфери відповідно до пріоритетів національного, суспільного, культурного і духовного розвитку обумовлює необхідність державного регулювання розвитку соціальної сфери.

Державні структури повинні регулювати виробництво дефіцитних товарів та послуг, і не тільки не допускати згорання цього виробництва, а й сприяти його нарощуванню. З цієї метою має здійснюватися структурна перебудова економіки у контексті досягнення практичних і зрозумілих результатів, здійснюватись конверсія оборонних галузей, їх переорієнтація на створення сучасних технологій, на переоснащення виробництва продукції під запити споживачів, а також на безпосередній випуск товарів, особливо, коли він техноло-

Таблиця 1. Приріст ВВП та видатків з бюджету на соціальну сферу протягом 2006–2010 рр. [2]

Показник	Приріст					
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
ВВП, млн грн.	441452	544153	720731	948056	913345	1094607
Приріст ВВП	-	+23,2%	+32,4%	+31,5%	-3,8%	+19,84%
Видатки на соціальну інфраструктуру, млн грн.	85668,3	99271	125256,3	176505,1	190444,1	240631,7
Приріст видатків на соц. інфраструктуру	-	+15,87%	+26,17%	+40,9%	+7,9%	+26,35%

гічно можливий без докорінної капіталомісткої модернізації виробництва. Актуальною вимогою до державного регулювання є забезпечення залежності рівня оплати праці від її результатів з тим, щоб за допомогою цього зацікавити найманих працівників на підприємствах усіх форм власності високопродуктивно працювати, стримувати зростання невиннованих витрат на виробництво, забезпечити їх зниження і на цій основі гальмувати зростання цін та інфляцію.

У таблиці 2 відображено статистичні дані по виконанню державного бюджету за видатками на галузі соціальної інфраструктури у відсотках за 2002–2010 рр. До соціальних включено видатки на охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення.

У таблиці 2 видатки по статтям охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток мають найнижчі показники серед всіх видатків на соціальну сферу. У видатках на духовний і фізичний розвиток, окрім найменшої частки, простежується, також, найповільніше зростання: у 2002 році — 2,34% всіх видатків бюджету, у 2006 році — 2,47%, у 2010 році — 3,05%. Найбільшу частину серед всіх видатків на соціальну сферу та значні темпи зростання становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (у 2002 році — 20,8% всіх видатків бюджету, у 2006 році — 23,63%, у 2010 році — 27,67%).

Враховуючи обмежені можливості бюджетного фінансування соціальної інфраструктури, для її розвитку необхідно звернутися до зарубіжного досвіду та збільшити вагу інших джерел фінансових ресурсів, із відповідними змінами у законодавстві.

Важливим джерелом фінансового забезпечення соціальної інфраструктури є пенсійне, медичне та соціальне страхування, що розраховане на все зайняте населення держави. Найпоширенішою в Україні є система соціального страхування, яка полягає у передачі частини заробітної плати до спеціальних фондів, що виплачують пенсії в розмірі від 25 до 90% заробітної плати та цільові допомоги. Державна допомога здійснюється за рахунок державного бюджету особам, доходи яких визнані такими, що не забезпечують існування. Розміри внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування залежно від його виду щорічно встановлюються Верховною Радою України відповідно для роботодавців і застрахованих осіб з кожного виду страхування на календарний рік у відсотках одночасно із затвердженням Державного бюджету України, якщо інше не передбачено законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування [3].

Розміри внесків з кожного виду страхування визначаються виходячи з того, що вони повинні забезпечувати:

- 1) надання особам матеріального забезпечення та соціальних послуг, передбачених законодавством;
- 2) фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків;
- 3) створення резерву коштів для забезпечення виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам;

Таблиця 2. Показники виконання державного бюджету за видатками на соціальну сферу у відсотках за 2002–2010 рр. [2]

Показник	Обсяги, млн грн.						
	2002 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
ВВП	225810	441452	544153	720731	948056	913345	1094607
Всього видатків з бюджету	60489,5	141698,8	175284,3	226054,4	309203,7	307399,4	377842,8
Охорона здоров'я	7537,9 (12,46%)	15476,5 (10,92%)	19737,7 (11,26%)	26717,6 (11,82%)	33559,9 (10,85%)	36564,9 (11,89%)	44745,4 (11,84%)
Духовний і фізичний розвиток	1417,9 (2,34%)	3449,8 (2,43%)	4328,4 (2,47%)	5687,8 (2,52%)	7916,1 (2,56%)	8330,2 (2,71%)	11525,4 (3,05%)
Освіта	12268,3 (20,28%)	26801,8 (18,91%)	33785 (19,27%)	44333,6 (19,61%)	60959,4 (19,71%)	66773,6 (21,72%)	79826 (21,13%)
Соц. захист та забезпечення	12581,3 (20,80%)	39940,2 (28,19%)	41419,9 (23,63%)	48517,3 (21,46%)	74069,7 (23,95%)	78775,4 (25,63%)	104534,9 (27,67%)
Всього видатків на соціальну сферу	33805,4	85668,3	99271	125256,3	176505,1	190444,1	240631,7

4) покриття витрат страховика, пов'язаних із здійсненням загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Особливим фінансовим ресурсом соціальної сфери виступає кредитування, яке передбачає полегшення процесу оплати послуг за рахунок отриманих кредитів. На принципах кредитування в Україні діє Державна програма забезпечення молоді житлом Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву. За підсумками 2010 р., найбільш популярною програмою цього фонду стало надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла. Для фінансування програми з державного бюджету було виділено 31,5 млн грн. Крім того, на цю програму було спрямовано 19,8 млн грн. коштів, отриманих від повернення раніше наданих кредитів молодим сім'ям, а також залучено близько 28,7 млн грн. за рахунок місцевих бюджетів.

Важливим джерелом фінансування соціальної сфери є фінанси підприємств. Підприємство за рахунок своїх доходів формує соціальну інфраструктуру, що дає змогу максимально задовольнити матеріальні і духовні потреби його працівників. За рахунок коштів підприємств функціонують відомчі санаторії, профілакторії, дитячі садки, заклади культури, укладаються договори на обслуговування колективу підприємств поліклініками та лікарнями. Таким чином, підприємства сприяють розвитку соціальної інфраструктури та частково знімають навантаження з міського і державного бюджетів.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою звертає увагу на таке джерело фінансування соціальної інфраструктури як меценатство та спонсорство. Благодійність є досить новим явищем в економічному житті України. Її можна трактувати як некомерційну діяльність організацій і окремих осіб, спрямовану на задоволення потреб соціального розвитку. Сьогодні основним її джерелом в Україні є кошти міжнародних благодійних організацій. Аналіз подій у сфері благодійництва в Україні протягом останніх років свідчить про суттєві позитивні кількісно-якісні зміни. Так, протягом 2008 року благодійну фінансову допомогу людям або громадським організаціям надали 37% населення, що на 10% більше, ніж у 2006 році, а обізнаність про діяльність меценатів та спонсорів зростає з 12 до 22% респондентів [4].

В Україні вже сформувалися основні типи благодійних організацій, які у міжнародній практиці утворюють основу сектора організованої філантропії: приватні, корпоративні та операційні благодійні фонди, фонди громад. Більшість з них пройшли складний етап організаційного розвитку, під час якого відбувся перехід від хаотичного впровадження різноманітних ініціатив до конкретизації сфер їхньої діяльності. Серед пріоритет-

них сфер їх діяльності виокремлюють соціальний захист населення (69%), охорону здоров'я (49%), освіта і права людини (по 48% відповідно), розвиток громади та підтримка громадських ініціатив (47% та 46% відповідно) [5].

В Україні поступово розвивається приватна благодійність. Завдяки акціям та кампаніям на збирання коштів організаціями громадянського суспільства формуються значні ресурсні фонди. Однак, зацікавленість людей у громадському житті залишається на низькому рівні, зокрема через загальне зuboжіння. На сьогодні існує кілька способів здійснення приватної благодійності. Найбільш відомим є заснування власних благодійних структур пред-

ставниками заможних верств населення, здебільшого у цілях популяризації власного імені. Іншим способом є благодійність малими пожертвами широких верств населення, яка відбувається на рівні громади і часто є відгуком на кризові ситуації в суспільстві або продуманою акцією громадських організацій.

Розглянемо соціальну інфраструктуру України та стан її фінансування в розрізі таких галузей: охорона здоров'я, освіта, культурний та фізичний розвиток.

Охорона здоров'я населення є однією з найважливіших соціальних функцій держави. У 1992 році було прийнято Основи законодавства України про охорону здоров'я, які визначили природне і непорушне право кожної людини на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні за рівень здоров'я і збереження генофонду України, вони забезпечують пріоритетність охорони здоров'я, покращення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, удосконалення медичної допомоги і пропаганди здорового способу життя.

Право на медичну допомогу, що закріплене в Конституції України, гарантоване безкоштовною медичною допомогою для громадян, розширенням мережі закладів для лікування та зміцнення здоров'я, розвитком та удосконаленням техніки безпеки, виробничої санітарії, проведенням профілактичних заходів та заходів з оздоровлення навколишнього середовища.

Сьогодні фінансування охорони здоров'я здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, благодійних фондів та будь-яких інших джерел, не заборонених законодавством. Бюджетні кошти, що не були використані закладом охорони здоров'я, не вилучаються, і сума фінансування на наступний період не змінюється. До системи державних закладів охорони здоров'я, що підлягають фінансуванню, належать лікарні, спеціалізовані медичні заклади, поліклініки та амбулаторії, а також санітарно-епідеміологічна служба.

Кошти державного та місцевого бюджетів, асигновані на охорону здоров'я, використовуються для забезпечення населенню гарантованого рівня медико-санітарної допомоги, фінансування державних і місцевих програм охорони здоров'я, фундаментальних наукових досліджень з цих питань.

Відомчі заклади охорони здоров'я, що обслуговують окремі категорії населення за професійною, відомчою або іншою, не пов'язаною зі станом здоров'я людини, ознакою, фінансуються, як правило, за рахунок підприємств, установ і організацій, які вони обслуговують. Допускається фінансова підтримка таких закладів за рахунок державного або місцевого бюджетів, якщо працівники відповідного відомства, підприємства, установи або організації становлять значну частину населення цієї місцевості.

Усі заклади охорони здоров'я мають право використовувати для підвищення якісного рівня своєї роботи кошти, добровільно передані підприємствами, установами, організаціями і окремими громадянами, а також з дозволу власника або уповноваженого ним органу встановлювати плату за послуги в галузі охорони здоров'я.

Важливо зауважити, що окрім коштів державного бюджету, органи охорони здоров'я фінансуються за рахунок коштів добровільного страхування та лікарняних кас, обсяги яких у 2010 році відповідно становили 400 і 60 млн грн. Однак коштів для надання медичних послуг катастрофічно не вистачає — при потребі 56 млрд грн. галузь у 2010 р. була забезпечена фінансовими ресурсами лише на 13,4% [6].

У 2008 році видатки виконаного бюджету на охорону здоров'я дорівнювали 7,366 млрд грн., або 162 грн. на одну особу (населення 45466 тис. чол.). У 2010 році вони становили 7,531 млрд грн. [6]. Ці дані демонструють, що фінансування галузі знаходиться на досить низькому рівні, та видатки за 2 роки збільшились не суттєво.

Важливим напрямом покращення фінансового забезпечення охорони здоров'я може стати створення і функціонування системи медичного страхування населення. Страхування громадян здійснюється за рахунок державного бюджету, коштів підприємств, установ і організацій та власних внесків громадян. Однак, наразі важко вирішити питання організації медичного страхування населення і використання страхових коштів без відповідного законодавства.

У сучасних умовах при формуванні видатків на охорону здоров'я населення слід передбачати й таке джерело, як кошти населення і кошти юридичних осіб з тим, щоб створити фонди для обов'язкового медичного страхування.

Для України важливо врахувати зарубіжний досвід. Наприклад, в Росії було розроблено Програму соціально-економічного розвитку країни. У ній зазначено, що головним важелем розвитку вітчизняного фінансування охорони здоров'я залишається збільшення державного фінансування до того мінімального рівня, який рекомендує ВООЗ (5—6% від ВВП). Другим напрямом стратегії розвитку охорони здоров'я є здійснення давно назрілих перетворень у системі надання медичної допомоги, управлінні, фінансуванні охорони здоров'я з тим, щоб кошти приносили реальну користь [4]. При цьому вчені Інституту економіки РАН вважають, що діючу систему обов'язкового медичного страхування слід інтегрувати з системою добровільного медичного страхування.

Перехід до ринкових відносин в Україні ставить зростаючі вимоги перед сферою освіти, вимагає постійного підвищення якісного рівня загальноосвітньої та професійної підготовки кожного працівника. Освіта як суспільне явище впливає на всі сфери економічного життя суспільства та є вагомим елементом на шляху досягнення високих темпів економічного зростання та добробуту суспільства. Саме завдяки постійному зростанню витрат на освіту розвинені країни зберігають провідне становище у світовій економіці.

Освіта має значний вплив на відтворення робочої сили: підвищення якості робочої сили, підвищення її мобільності та гнучкості (здатності вчасно пристосуватися до нових ринкових вимог). Розвиток творчого потенціалу працівника, який залежить від системи загальної та професійної освіти, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів є суттєвими факторами зростання продуктивності праці та, відповідно, економічного зростання держави в цілому.

Система освіти в нашій країні є єдиним комплексом послідовно пов'язаних між собою ланок виховання і навчання, що закріплені Законом України "Про освіту", прийнятим 23 травня 1991 року. Метою системи освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумо-

вих і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, збагачення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Для досягнення цієї мети структура освіти в Україні включає: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру.

Одним з найважливіших факторів, що забезпечує не тільки гідне існування, а й стабільний розвиток галузі, є відповідний рівень її фінансування. Сьогодні фінансове забезпечення установ, закладів та заходів освіти здійснюється на нормативній основі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів, галузей економіки, підприємницьких структур, а також додаткових джерел фінансування.

Аналіз статистичної інформації Міністерства фінансів та Рахункової палати України показав [6; 7], що найбільш актуальною і дискусійною проблемою є фінансування освіти, оскільки економічні вигоди від освіти значною мірою є індивідуальними. Однак, вона становить собою національне багатство суспільства. Видатки зведеного бюджету на розвиток освіти в Україні у 2010 році становили близько 7% від ВВП проти 4,8% у 2001 році. Проте проголошений рівень видатків на освіту має становити 10% національного доходу, що становить приблизно 8% ВВП. Таким чином, за даним критерієм держава не виконує стандартів, проголошених у Законі України "Про освіту". Державі доцільно розглядати витрати на освіту не як витрати на споживання, а як соціальну інвестицію, що створює умови для зростання і розвитку країни у майбутньому.

Окрім державного фінансування, заклади освіти можуть залучати фінансові ресурси із додаткових джерел, а саме:

- плата за надання додаткових освітніх послуг;
- кошти, одержані за підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів згідно з укладеними договорами;
- кошти, одержані за науково-дослідні та інші роботи на замовлення підприємств, установ і громадян;
- доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;
- дотації місцевих органів влади;
- кредити банків;
- добровільні грошові внески, матеріальні цінності, отримані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян.

Важливо зазначити, що у разі одержання коштів з інших джерел бюджетні асигнування навчально-виховних закладів, установ та заходів системи освіти не зменшуються та не підлягають вилученню. Варто також зрозуміти, що різні галузі освіти мають неоднакові можливості для самофінансування. Якщо вища освіта спроможна самофінансуватися, то дошкільна, загальна та професійно-технічна освіта на сучасному етапі мають вкрай обмежені можливості для самостійного фінансування.

Аналіз видатків бюджету на соціальну інфраструктуру показав, що найменший відсоток видатків здійснюється на галузь духовного та фізичного розвитку. Роботу в цій галузі виконують заклади культури та мистецтв, фізичної культури та спорту. Їх фінансування здійснюється на нормативній основі за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також із залученням додаткових джерел фінансування.

Вагомим джерелом додаткового фінансування закладів культури і мистецтв, що може компенсувати недостачу бюджетних асигнувань, має бути надання платних послуг. Варто зазначити, що надання платних послуг закладами культури і мистецтв повинно забезпечувати мак-

ВИСНОВКИ

симально ефективні умови отримання цих послуг, сприяти скороченню втрат робочого часу, більш повному задоволенню культурних потреб населення, створювати сприятливе середовище для максимального залучення фінансових ресурсів з позабюджетних джерел. Джерелами додаткового фінансування культурних закладів може стати широкий спектр платних послуг:

- проведення вистав, театральних і музичних постановок, концертів, оперних і балетних спектаклів, циркових вистав;

- надання приватних уроків у школах та студіях, у гуртках гри на музичних інструментах, співу, акторської майстерності, танцю, образотворчого мистецтва;

- надання уроків на курсах іноземних мов, швидкого читання, крою і шиття, в'язання, вишивки, моделювання одягу;

- проведення спектаклів і концертів художньої самодіяльності, театралізованих свят, фестивалів, конкурсів, обрядових заходів, виставок книг і картин, вечорів відпочинку, балів;

- розробка сценаріїв, постановочна робота, проведення заходів за заявками підприємств та організацій;

- обслуговування екскурсійних груп і окремих відвідувачів на територіях та в приміщеннях музеїв, виставок;

- роздрібна торгівля сувенірами, виробами народних промыслів та декоративного мистецтва в спеціалізованих магазинах.

Доходи, одержані від надання платних послуг, спрямовуються насамперед на відшкодування витрат, пов'язаних із наданням цих послуг, сплату податків, обов'язкових згідно чинного законодавства внесків, відрахувань, зборів, платежів. Потім доходи від надання платних послуг мають спрямовуватися на покриття потреби в коштах на заробітну плату працівників і нарахувань на неї, оплату витрат, пов'язаних із господарським утриманням закладу, інші невідкладні витрати закладу в цілому. Прибуток, який залишається після виплат вищезазначених сум, може спрямовуватися на придбання обладнання, капітальний ремонт приміщень, а також матеріальне заохочення працівників.

Розмір витрат на утримання закладів культури визначається на підставі затвердженого кошторису доходів і видатків. Згідно бюджетної класифікації до закладів культури і мистецтва належать: мистецтво (творчі спілки, театри, філармонії, музичні колективи, ансамблі), культура (бібліотеки, музеї та виставки, заповідники, палаци, будинки культури), кінематографія, архівна справа, інші заклади та заходи у галузі культури та мистецтва.

Заходи з фізичної культури і спорту, окрім державного та місцевих бюджетів, фінансуються за рахунок коштів професійних союзів, добровільних спортивних товариств, благодійних внесків і пожертвувань. Зведене планування витрат на фізичну культуру і спорт здійснюється на підставі показників, які характеризують спортивний захід.

До видатків на фізичну культуру та спорт належить фінансування заходів з фізичної культури і спорту (видатки на утримання національних збірних команд України, проведення навчально-тренувальних зборів і змагань, підготовку і участь національних команд в Олімпійських і Параолімпійських іграх, утримання інвалідних центрів, проведення навчально-тренувальних зборів і спортивних змагань з нетрадиційних видів спорту, навчально-тренувальну роботу спортивних шкіл, утримання апарату управління спортивних організацій та, звичайно, видатки на здійснення капітального ремонту, придбання обладнання та інвентаря для баз олімпійської підготовки) та фінансова підтримка громадських організацій (видатки на проведення навчально-тренувальних зборів і спортивних змагань з різних видів спорту, навчально-тренувальну роботу спортивних шкіл, утримання апарату управління спортивних організацій, фінансову підтримку спортивних споруд тощо).

Однією з найважливіших функцій держави є її соціальна політика, яка передбачає реалізацією державою маси заходів, спрямованих на забезпечення кожної людини і громадянина належних умов життя в економічному плані, добробуту та достатку доходів для забезпечення всіх життєвих потреб. Також держава бере на себе відповідальність за можливість кожної людини отримати гарантований обсяг соціальних послуг через мережу соціокультурних закладів та установ. Відповідно держава забезпечує всім певний обсяг доступу до усіх благ загальносуспільного значення за допомогою фінансування соціальної інфраструктури, установи якої надають населенню послуги освіти, медицини, культурного та спортивного розвитку.

У соціальній сфері України проблема фінансування стоїть особливо гостро. Досить довго переважним джерелом її фінансового забезпечення був бюджет держави. В сучасних умовах бюджетних коштів недостатньо для забезпечення належного функціонування та постійного розвитку соціальної інфраструктури. Тому необхідно збільшувати роль інших джерел фінансових ресурсів, які дають можливість забезпечити повноцінний соціальний захист і соціальні гарантії для населення та всебічний розвиток для держави. Серед додаткових джерел фінансування соціальної сфери визначають такі: плата за надані послуги, фінансові ресурси підприємств, кошти спонсорів, меценатів і благодійних організацій та фондів, страхування, кредит.

Всі галузі соціальної інфраструктури потребують значного влиття капіталу, тому доречно визначити оптимальні джерела залучення фінансових ресурсів у кожну галузь. Так, дієвим способом покращення фінансового забезпечення охорони здоров'я може стати створення і функціонування системи обов'язкового та добровільного медичного страхування населення. Недостатніми є також видатки бюджету на розвиток освіти в Україні (близько 7% від ВВП, при нормі у 8—10%). Державі доцільно розглядати витрати на освіту не як витрати на споживання, а як соціальну інвестицію, що створює умови для зростання і розвитку країни у майбутньому. Тому актуальним є налагодження самофінансування закладів освіти: плата за надання додаткових освітніх послуг; кошти, одержані за підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів згідно з укладеними договорами; кошти, одержані за науково-дослідні та інші роботи, виконані на замовлення підприємств та громадян. У сфері духовного та фізичного розвитку заклади культури і мистецтв мають можливість залучення значних фінансових ресурсів шляхом надання платних послуг, а заклади спортивного характеру потребують посилення державного фінансування та залучення коштів благодійних фондів і спонсорів на загальнодержавному рівні.

Література:

1. Меленюк В.О. Теоретичні основи державної соціальної політики в Україні / В.О. Меленюк // Державна та регіона. Серія: Державне управління. — 2009. — № 1. — С. 126—132.
2. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики України. — К.: ТОВ "Август Трейд", 2011. — 560 с.
3. Тропіна В.Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства / В.Б. Тропіна. — К.: НДФІ, 2008. — 368 с.
4. Статистичний збірник "Бюджет України", Держкомстат України. — К.: ДП Інформац.-аналіт. агентство. — 2010.
5. Сайт Рахункової палати України: www.ac-rada.gov.ua
6. Сайт Міністерства фінансів України: <http://www.minfin.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 22.10.2012 р.